

KÜLÖNFÉLÉK.

Mátyás király és Kolozsvár.

A legnépszerűbb magyar király dicsérete és dicsősége zengett okt. 12-én az erdélyi bérczek között s az Alföld sík rónáin. Az ország szíve Kolozsvárt dobogott, a hol Mátyás király lovas-szobrát leplezték le országos ünnepélyek keretében.

A magyar történelem egyik legszebb korának dicsősége, a magyar királyság és állam egykori hatalmának eszménye öltött testi alakot a remek szoborban, melylyel az alkotó művész rajongó honfi szíve és teremtő agya (saját szavai szerint:) meg akarta mutatni Európának, hogy mi volt egykor a magyar!

Kolozsvár, az ország második fővárosa, azzal érdemelte a nemzet ajándékából ezt a szobrot (melynél szebb és hatalmasabb ez idő szerint nincs az országban), hogy itt ápolták ötödfél évszázadon át legkegyeletesebben a nagy király emlékezetét, itt, hol bölcsője ringott, hol gyermekéveit töltötte, melyet király korában is büszkén vallott szülővárosának és hazájának, s a hol születési házat mind ez ideig megőrizte és fentartotta az élő kegyelet.

Heltai Gáspár ezt írja krónikájában: Szilágyi Erzsébet „szülékedig Mátyást Kolozsvárott Erdélben, mikor írának Christus urunknak születése után 1443 böjt második havának 27. napján, reggel három órákor. Mert az Erzsébet asszony akkor Kolozsvárott szállott vala, jöven Szilágyból, egy szőlőműves kazdag embernél, ki lakik vala az ó-várban, egyenes arezól mikoron bémennek az ó-várban, egy kőházban. És az ember szász vala. Annál marada szálláson is Erzsébet asszony a szülésnek utána egy néhány esztendeig. *És ott vitték a fiát, Mátyást legelőször is az iskolába.* Hogy annak utána magyar királylyá lön Mátyás, nagyon megajándékozá a gazdát és jeles szabadsággal meglátogatá. És örök emléközetre megajándékozá az várost is nagy és jeles privilegiummal és szabadsággal“.

Heltai tévedhetett az évszámban (újabb történetírók 1440-re teszik Mátyás születését), tévedett abban is, hogy a ház gazdája „szász vala“, mert (miként a „Mátyás király Emlékkönyv“-ben kimutattam)

a ház tulajdonosa akkor a magyar *Méhffi Jakab* volt (veje lehetett szász: Kolb István, a ki 1567-ben házára a kiváltságot kapja); de nem tévedett a fő dologban, hogy Mátyás király Kolozsvárt az ó-várban, az ismeretes házban született. Maga a nagy király tesz erről tanúbizonyságot, midőn születési házáat adómentességgel és gazdag kiváltsággal ruházta fel, mert — úgymond — „a királyi méltósághoz illő dolog, hogy születési házáat és helyét kegyadományokkal és kiváltságokkal lássa el”.

A tulajdonosok évszázadokon át gondoskodtak arról, hogy a ház adómentessége és kiváltságai fentartassanak, míglen a város maga vette meg a házat (1750. táján) azért, „hogymivel az szabad ház, nehogy idegen szállván belé, annak szabadsága megvédésével sok bosszúságot szerezzen a városnak”.

Az élő kegyelet tudta, tanuk vallották, hogy ez a ház volt Hunyadi Jánosnak szokott szállása, „ottan lett a világra a magyaroknak nagy emlékezetű atyja, Mátyás király, ki is azután születéshelyét akarván tisztelni, szép privilegiumokkal azon házat és annak jámbor gazdját megajándékozta”.

A nép vallásos áhítattal gondolt e házra, úgy tekintette, mint szent helyet, „hogya ha valamely gonosztevő oda bémenekülhetett, nem volt szabad onnan kihozni”.

A hagyomány és Heltai szerint Mátyás gyermekéveit is Kolozsvárt töltötte s „ott vitték legelőször az iskolába”.

Ez az iskola az ó-vári zárdában lehetett, melynek Hunyadi János kormányzó 1455-ben Kolozsvárt kelt adománylevelében zárdája és monostora megújítására a széki sókamarából évenként 50 aranyat érő sőt rendelt kiszolgáltatni. Mátyás is segítette később e zárdát s némelyek szerint ő építtette templomát is.

Kolozsvár hű maradt a Hunyadi-házhoz a megpróbáltatások idején is. Mátyás 1458-ban kelt egyik kiváltságlevelében elmondja, hogy Kolozsvár, midőn őt László király jogtalanul letartóztatta és édesanyja, nagybátyja s híveik üldöztettek: Kolozsvár népe őket az ő megszabadítására való törekvéseikben állhatatosan gyámolította; a miért is ezen városnak, *melyben született*, minden szabadságát s kiváltságát megerősítette.

Szilágyi Mihály kormányzó Mátyás királylyá választásakor maga is figyelmeztette a kolozsváriakat, hogy „másoknál inkább nevezhetik a királyt magokénak, mert ott született, házi isteneik oltalma alatt növekedett, ott serdült föl. Örvendjenek tehát — úgymond — és adjanak hálát a jó Istennek, hogy az országnak azt a részét így fölmagasztalta s hogy a magyar nemzetre ilyen díszet és üdvösséget árasztott.”

A nagy király kegyelete soha sem szűnt meg szülővárosa iránt. Uralkodása folyamán számos kiváltsággal s külső birtokkal gazdagí-

totta a várost, melyet ilyenmő okleveleiben mindig *szőlővárosának* nevezgetett. Ezekkel a kedvezményekkel vetette meg alapját Kolozsvár felvirágzásának, népessége rohamos szaporodásának, ipara és kereskedelme fellendülésének — polgársága gazdagságának. Az ő kiváltságai tették szőlővárosát „*kincses Kolozsvár*”-rá.

Gondja volt a város építésére, erődítésére is. Ő építtette és újította a Hídkapu és Monostor-kapu bástyáit, ő építtette a farkas-utezai szép templomot (jelenleg az ev. reformátusok belvárosi temploma), melyben a fejedelemség korában számos országgyűlést tartottak. Ő tette az addig inkább szász jellegő várost *magyarrá*, az által, hogy a magyar polgárságot egyenlő joguvá emelte az addig uralkodó szász elemmel. Ettől fogva a tanács és „száz férfi” fele magyar volt s a bíró egy évben a magyar s a másikban a szász polgárság közül választott.

Igazságszeretetéről is Kolozsvárhoz fűződik az a kedves monda, hogy miképen kémele ki áruhában a kolozsvári bíró csalárdtságát, a ki a szegény falusi jobbágyokkal hordatja be és a városi szegénységgel vágatja fel fáját, s a szegényembernek öltözött királyt is ingyen munkára kényszeríti.

Mátyás király nagy jótéményeivel szőlővárosa népe szívében magának éreznél maradandóbb emléket állított. A látható emlék addig késett, míg nem a Gondviselés hazánkat és nemzetünket a „legigazságosabb” királyhoz méltó utóddal, a „legalkotmányosabb” királylyal ajándékozta meg.

Ő Felsége 1887-iki kolozsvári látogatása alkalmával maga gondoskodott arról, hogy Mátyás király születési háza emléktáblával jelöltessék meg. A város a királyi példaadáson felbuzdúlva, az 1896-iki milleniumi díszközgyűlésen elhatározta, hogy legnagyobb fia születési házát kijavíttatja s átadja az Erdélyi Kárpát-Egyesületnek néprajzi muzeum helyisége számára.

Az íge azóta testté vált. A díszesen átalakított házban azóta muzeumot alapítottunk, a nagy király szívéhez oly közel álló nép szelme és munkája termékeiből. Felavatása ennek is egyidőben történik a szobor leleplezésével.

A nagy királyhoz méltó szobor állíttatásához a most már nem kincses Kolozsvár egymagában szegény lévén, a hálás magyar nemzet emelt hús év közadakozás alapján lovas-szobrot legnépszerűbb királyának, hogy hirdesse az ő ércalakja a jövő századoknak is, hogy

Oh nagy volt hajdan a magyar
Nagy volt hatalma, birtoka:
Magyar tenger vizében hunyt el
Észak, kelet s dél hulló csillaga.

Mátyás királyt a történelem úgy ismeri, mint a magyar állam-
eszmé legfenségesebb képviselőjét, a kiben legélesebben kidomborodott
a magyar királyság nagyhatalmi állá-ának, erejének, méltóságának,
világtörténelmi hivatásának eszményképe. Igazi, Isten kegyelméből és
önerejéből való hatalmas fejedelem, a ki nem fél sem a szultántól,
kit visszaver; sem a császártól, a kitől elfoglalja Béceset és Ausztriát,
sem a pápától, a ki azzal fenyeget, hogy inkább hármal kereszttel
cseréli fel a kettős keresztet, mintsem feladja a, *ostoli* királyi
jogait. Hős hadvezér, bölcs államférfi, nagy államszervező, a tudomány
és művészet pártolója s népét boldogító: „igazságos“ király.

Ilyen sokoldalúság mellett nem volt könnyű feladata a művész-
nek megeleveníteni a nagy királyt, úgy hogy a szobor ne csak álljon,
hanem éljen és beszéljen is.

Mátyás király a Fadrusz mindig eszméket ábrázoló művészetében
megtalálta a magához méltó alkotó szellemet. Az ő szobra nem poseol,
hanem érthetően, szinte megdöbbentő erővel hirdeti, hogy ki volt
Mátyás király.

A hatalmat, erőt, dicsőséget (mind e mellett a fenséges nyugo-
dalmat) s népe rajongó szeretetét, lelkesedését hirdeti a szobor.

Bástya fokán, lóháton ül a hatalmas imperatori alak, harezi
mezben. A kivívott győzelem dicsfénye sugárzik méltóságos alakjáról;
diadalmas kardját megnyugvással fekteti keresztbe a nyergén. Előtte
alant a bástya talapzatán hadvezérei (4 hősi alak) zászlókat lobog-
tatnak s a meghódított tartományok (Cseh- és Morvaország, Ausztria
stb.) zászlait rakják le hadurok lábai elé. Ajkukról üdvkiáltás hangzik,
átszellemült tekintetökből a rajongó szeretet, lelkesedés és hódolat
sugaraí áradnak a szeretett király felé. A szobor minden alakja a
király dicsőségét, hatalmát, nagyságát hirdeti és magasztalja.

Lesznek, a kik nehezen fogják nélkülözni a nagy szellem alle-
goriájában a tudományt s művészetet pártoló és az igazságos királyt,
a renaissance királyát; de azt el fogja ismerni mindenki, hogy midőn
a nagy király nagy erényeinek sokasága közül választani kellett: a
hatalom, dicsőség, az azt környező lelkesedés és hódolat jelképezése
illetl leginkább Mátyás király apotheosisához.

A tudomány és művészet allegoriáját csak a művelt ember szel-
leme érti meg, de a hatalom s dicsőség eszméjét megértik a népek
milliói. Ez az a mi a népek fantáziáját megragadja, a mi általános
lelkesít. Ezt megérti magyar és idegen egyaránt, ehez nem kell magya-
rázat.

És ne feledjük, hogy a szobor Kolozsvár főterén áll, szemben
az erdélyi havasokkal, honnan „ritkán kellő, híves szellő“ fujdogál a
magyar nemzet eszményei ellen. Itt ennek a szobornak nevelő és poli-
tikai hivatása van: a régi magyar dicsőség köztudatának ébrentartá-
sára s a magyar állameszmének hatalmas jelképezése céljából. Mátyás

király szobra megmutatja a multat és kitüzi a jövő czélját. Arra figyelmeztet, hogy

„Csak törpe nép felejthet ős nagyságot
Csak elfajult kor hős elődöket.
A lelkes eljár ősei sirlakához
S gyűjt régi fénynél új szövétneket.“

* * *

Kolozsvár hálás a nemzet ajándékáért s a nemzet megnyugvással gondolhat arra, hogy a szobor a nagy király szülővárosában a legjobb helyen áll. Kolozsvár történeti multja s a szobor legközelebbi környezete teljes harmoniába olvad össze a nagy király emlékével. A szobortól 200 lépésnyire áll Mátyás szülőháza. Ennek környékén a régi római város (Napoca) romjait fedi a föld pora, mert a magyar renaissance fejedelme classicus világ törmelékei felett álló falak közt született Háza mögött nem messzire emelkedik a ferencz-rendiek ó-vári temploma, melyet állítólag ő építtetett s melynek oskolájában talán tanulni kezdett.

Születési házával szemben áll Bocskai István fejedelem (a magyar alkotmányos és vallásszabadság kivívója) szülőháza, XVII. századi feliratokkal, czímerekkel.

A szobor háta megett emelkedik a Zsigmond király által épített szép, nagy templom, az erdélyi műépítészlet egyik remeke. Nemcsak műemlék, de nagy történeti események színhelye. Gyakran tartottak benne országgyűlést Erdély arany korában. Ott választották a legjelesebb fejedelmeket: Bethlen Gábort, öreg Rákóczi Györgyöt stb. Láta Mátyás családját örömben és búban, látta az országból búcsuzó utolsó nemzeti királyné Izabella könyeit; átélte a reformáció szellemi tusait, szolgált másfél évszázadig az „egy istenthívők“ templomául is.

Az ódon templomot környező tér négy oldalán állanak a régi kolozsvári patriciusok házai, melyeknek legnagyobb részét a Mátyás király által teremtett jólét hívta életre s melyeknek belső részeiben a modern átalakítások után is kőből faragott ajtók és ablak-rámák, czímerek és feliratok hirdetik, hogy a Mátyás által átültetett olasz renaissance hatása alatt épültek.

A Mátyás szobortól jobb kézre ott áll a régi plebániái épület, melynek (1450-ben) építőjét (Sleining Gergely plebánost) még ismerte Mátyás király. Nem rég még állott a „nagy lábás ház“, mely a nagy királynak „szokott szállása“ volt, midőn Kolozsvárt megfordult. A keleti oldalon belső részeiben még épségben áll *Martinuzzinak*, a nagy államférfiúnak, később *Kakas Istvánnak*, a Persiában követjárás közepén a Kaspi-tenger partján elhunyt érdemes kolozsvári polgárnak háza, mely a Báthoryaknak volt „szokott szállása“, s melyhez ez a szomorú nevezetesség fűződik, hogy Báthory Zsigmond fejedelem 1594-beu ott

fogatta el az erdélyi tanács urakat, annak az ablakából nézte rokonai, ministerei vérpadra hurczoltatását.

A politikai martirok vére ott omlott ki, hol most a Mátyás-szobor áll; szent hely az melyet, hazaszerető honfiak vére avatott fel azzá három századdal ezelőtt.

Ott emelkednek még az Erdély történelmében nagynevű családok palotái: a Bánffy Dénes által kezdett s Bánffy György (II.) gubernator által ujonnan építtetett palota, a gr. Telekiek palotája, melynek utolsó nagynevű lakója a történetfró Teleki Domokos volt. A városháza, a Rhédey-, Jósika-, gróf Wass-paloták zárják be a négyszöget, melyhez a Wesselényi-, Kossuth-, Deák-, Unio- és Jókai-utcák torkollanak.

Lehet-e ennél szebb történeti környezet Mátyás király-szobra számára?!

A régi bástyák leomlottak a régi kincses Kolozsvár körül (csak a Bethlen-bástya maradt hirmondóul); új kincsek, szellemi kincsek tárházai épülnek újabban Mátyás városában: a Ferencz József-egyetem nagyszabású épületei.

Mátyás király szellemében történik ez is, mert tudjuk, hogy a nagy egyetem-építő, könyvtár-alapító király saját szavai szerint „szabad idejét folytonos háborui közt sem gyönyör és enyhülés nélkül szentelte a tudománynak.”

Kolozsvárt most, a Mátyás-szobor létesítése által teljesedett be a nagy király óhaja, (melyet 1469-iki kiváltság levelében fejezett ki), hogy szülővárosát hírnévben, tisztességben és becsületben növekedni s méltó érdemeiért megjutalmazva óhajtja látni.”

Szebb jutalmat, mint a nagy király szobrát, nem kaphatott volna a kegyelet és hűség jutalmául.

Dr. Szádeczky Lajos.

Mátyás király emléke ünneplése.

Mátyás király lovasszobra leleplezéséről e helyen is meg kell emlékeznünk, mint nagy történeti jelentőségű országos ünnepélyről, melyet a vele kapcsolatosan rendezett egyéb ünnepélyek, közművelődési intézetek felavatása, hazánk culturtörténetében maradandó emlékeztetővé avattak.

Az ünnepélyek sorozatát az *Erdélyi Irodalmi-Társaság díszgyűlése* nyitotta meg okt. 11 én az új unitárius collegium nagytermében, a melyen *Szamosi János* elnöki megnyitójával, *Felszeghy Dezső* ódával (szavalta Tompa Kálmán), *Bartha Miklós* emlékebeszéddel, *Szabolcska Mihály* verssel (felolvasta Csengeri János titkár), *Jókai*